

Г. М. Труба,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса

КАТЕГОРІЇ АСПЕКТУАЛЬНОСТІ Й СТАНОВОСТІ. ВЗАЄМОДІЯ НА РІВНІ КАТЕГОРІЙ РОДІВ ДІЄСЛІВОЇ ДІЇ ТА СТАНОВОСТІ

Стаття присвячена питанню взаємодії категорій становості й аспектуальності на у широкому розумінні (що становить собою понятійне поле, понятійний рівень), а саме взаємодія категорій становості й роду дієслівної дії. Поняття роду дієслівної дії є одним із базових понять аспектуальності, яке дуже чітко і докладно відбиває саме понятійний рівень зазначеної категорії. У статті зроблена спроба розглянути популярні підходи до тлумачення поняття роду дієслівної дії у контексті категорії аспектуальності, виробити оптимальний підхід до визначення саме того підходу, що надає змогу розглянути спільні сектори взаємодії категорій родів дієслівної дії (результативні, фазові, кількісні і ступеня інтенсивності – універсальні для різних мов) і становості. Дослідження проведено на базі сучасної української літератури.

Ключові слова: аспектуальність, становість, рід дієслівної дії, вид дієслова.

CATEGORY OF ASPECT AND STATE. CONTRACTION ON THE LEVEL OF THE CATEGORY OF THE STATE AND THE GENDER OF VERB ACTION

The article focuses on the interaction of state and aspectuality categories in the wide sense (that is a conceptual field, the conceptual level), namely the interaction of categories of state and kind of verbal action. The concept of a verbal kind of action is one of the basic concepts of aspectuality that in the very clear details, it reflects the conceptual level of this category. The article attempts to examine the popular approaches to the interpretation of the concept of kind of verbal actions in the context of aspectuality category, to develop an optimal approach to determining precisely the approach that will make it possible to consider the overall sector interaction between categories of labor verbal action (productive, phase, quantity and degree of intensity – universal for different languages) and state. The research is done on the base of modern Ukrainian literature.

Key words: aspect, state, gender of verb action.

КАТЕГОРИИ АСПЕКТУАЛЬНОСТИ И СОСТОЯНИЯ. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НА УРОВНЕ КАТЕГОРИЙ РОДОВ ГЛАГОЛЬНОГО ДЕЙСТВИЯ И СОСТОЯНИЯ

Статья посвящена вопросу взаимодействия категорий состояния и аспектуальность в широком смысле (что представляет собой понятийное поле, понятийный уровень), а именно взаимодействие категорий состояния и рода глагольного действия. Понятие рода глагольного действия является одним из базовых понятий аспектуальности, которое очень четко и подробно отражает именно понятийный уровень указанной категории. В статье предпринята попытка рассмотреть популярные подходы к толкованию понятия рода глагольного действия в контексте категории аспектуальность, выработать оптимальный подход к определению именно того подхода, дает возможность рассмотреть общие сектора взаимодействия категорий родов глагольной действия (результативные, фазовые, количественные и степени интенсивности – универсальные для разных языков) и состояния. Исследование проведено на базе современной украинской литературы.

Ключевые слова: аспектуальность, состояние, род глагольного действия, вид глагола.

Темою статті є взаємодія однієї із категорій аспектуальності категорією родів дієслівної дії із категорією становості.

Предметом дослідження є взаємодія категорій становості й аспектуальності, а об'єктом дослідження є взаємодія саме категорій аспектуальності категорією родів дієслівної дії. Дослідження було здійснене на матеріалі сучасної української літератури (зібрано 10 000 одиниць).

Актуальність теми полягає в тому, що категорія аспектуальності є загально дієслівною категорією, яка охоплює всі без винятку дієслівні утворення: особові дієслова, дієприкметник, дієприслівник, інфінітив, предикативні форми на -но, -то і базуються на семантико-словотвірній функції – протиставлення дієслівних форм за значенням неможливості й обмеженості позначуваної дії або стану. В основі категорії аспектуальності – дієслівна пара, в якій одна форма володіє ознакою неможливості дії, а друга – обмеженості. Семантика обох форм може бути тотожна (*перечитувати – перечитати*) або ж у похідній формі модифікована (*жити – пережити*). У першому випадку йдеться про форми недокожаного й докожаного виду, а у другому – про вихідну й похідну форми категорії родів дії. І категорії родів дії, і категорії виду підпорядковані загальнодієслівній категорії аспектуальності. Хоч видова пара визначає суть категорії аспектуальності, все ж значна частина дієслівних лексем має тільки одне видове значення [2, с. 111].

Існує певна невизначеність у термінології, адже за підходом О.В. Бондарка, роди дії називаються способами дії (слід розуміти уявлення про те, як відбувається дія, спосіб її реалізації у часі, зумовлений не тільки лексико-граматичним, а й лексико-семантичним рівнем аспектуальності і тому зручніший для дослідження аспектуальних властивостей дієслів [8, с. 63–64], і, як наслідок, дослідження взаємодії на цьому рівні дасть нам змогу детально прослідкувати взаємодію на рівні спільних диференційних ознак та функцій [7, с. 14–15]), а це, у свою чергу, викликає певну плутанину з класичною термінологією, де за терміном спосіб дії закріплене інше розуміння. Отже, у дослідженні задля уникнення плутанини використовується термін «рід дії» (далі РДД).

Уперше наявність родів дії (з нім. Aktionsarten) у видовій системі слов'янських мов засвідчив З.Агрелль у праці «Видові відмінності і утворення родів дії у польських дієсловах» (1908) [2]. Учення про роди дії було розвинуто в працях польських (Е. Кошмідер) [6], російських (Ю.С. Маслов, О.В. Бондарко, Л.Л. Буланін) учених. Родам дії як окремій граматичній категорії в межах аспектуальності присвячено розділ в «Українській граматиці» (1986) [1, с. 201].

Отже, розглянемо власне взаємодію родів дії та становості більш детально. Аспектуальні пари родів дії за своєю семантичною структурою поділяються на два різновиди:

1) модифікаційно-видові (*шарудіти – зашарудіти, кричати – покричати*) з особливістю надання семантиці дієслова часового, просторового чи іншого значення [1, с. 201];

2) мутаційно-видові (*співати – приспівувати, кричати – розкричатися*) – специфіка полягає в тому, що саме вони підкреслюють результативність та інтенсивність (як підвищину, так і знижену) дії. Якщо компоненти модифікаційно-видових пар мають однакову валентність (*шарудіти* чим у чому – *зашарудіти* чим у чому), то кожен із компонентів мутаційно-видової пари має свою інтенційну структуру (пор. *співати* що кому – *приспівувати* кому) [1, с. 201–202].

Кількість родів дієслівної дії, частота їх уживання в мовленні становлять специфіку дієслівної системи кожної слов'янської мови. Так, ітеративні дієслова докожаного виду (*попоходити, попоносити*) властиві тільки українській мові,

ітеративні дієслова недоконаного виду – російській (стилістично обмежені утворення типу *хаживать, говаривать, нашивать*) та чеській (*chodivat, chodivavat*) мовам, дистрибутивні дієслова доконаного виду з двома префіксами частіше або рідше вживаються у всіх слов'янських мовах, однак найбільшого поширення ці утворення набули в польській та українській мовах [1, с. 202].

В українському мовознавстві немає єдиної класифікації родів дієслівної (далі РДД) дії, тому слід розглянути найбільш поширені. Взагалі, за своєю семантикою вони поділяються на результативні, фазові, кількісні і ступеня інтенсивності – всі ці значення універсальні для всіх мов, однак у кожній на їхній основі утворюються специфічні для них РДД [1, с. 202]:

1) Підсилювальний РДД охоплює такі підгрупи: дієслова звучання та мовлення; дієслова фізичного та психічного стану; дієслова неспрямованого руху; дієслова зі значенням дії розваги, з яким вказані дієслова вживаються [7, с. 17], з обов'язковою наявністю функцій позачасовості існування неграничної, невичерпної дії: дієслова на позначення звучання – *Приголомшені несподіваною новиною, вони сиділи на землі за метр один від одного. Мовчали* [5, с. 57]; дієслова психічного та фізичного стану – *Як ви дивитеся на роботу з постійним вояччям і небідним клієнтом?* [5, с. 88]; дієслова на позначення неспрямованого руху – *Горщик із квіткою висів прямо по центру стіни* (із усного мовлення). Слід чітко розмежовувати дієслова підсилювального РДД та інтенсивного РДД з ознакою зростаючого розвитку інтенсивності початку дії до певного ступеня, а другі – ознаку, що вказує на крайню межу тривалості через поглиненість суб'єкта дією: *розміряться* [7, с. 23] з наявними функціями наслідковості, гомогенності. Можна казати, що цей спосіб дії корелює певним чином із підкатегоріями становості, а саме стан унаслідок дії чи стану: – *Тому що зазвичай... – замовкла. Прислухалася. Біль раптово ушух. Тілом розлилася слабкість і, ніби доць... Ніби просто тут, у братовій кімнаті – теплий доць...* [5, с. 19].

2) Тривало-необмежений РДД (досліджений у працях А.А.Шелякіна [9]) є «семантичним антонімом» тривало-обмежаного РДД [7, с. 18]. Так, тривало-необмежуваний складає спільний сегмент із категорією становості на основі спільних семантичних ознак гомогенності, відносній постійності вияву зі спільною функцією позачасового вияву (*Хлопець був одягнений у дорожній костюм; ...раптово згадавши, що вона володіє його мовою, а це значить, він зможе почуватися куди вільніше...* [4, с. 5]), а тривало-необмежуваний – спільний сегмент із станом унаслідок дії чи процесу або власне фізичний чи просторовий стан із функцією наслідковості (*Золотом закидає, увесь світ пообіцяє, обкурить розмовами своїми звабливими, тільки би дурників добре було* [5, с. 79]).

3) Фінітивний РДД [7] виражає, окрім закінченості, особливу енергетичність дії, що уналежнює його до спеціально-результативних [7, с. 21]. Можна вважати, що цей РДД корелює певним чином із підкатегоріями становості, а саме стан унаслідок дії чи стану з обов'язковою наявністю функцій гомогенності, нечленованості, становості: *Ти погубиш його. Чи, може, ти плануєш взагалі не провідувати брата?* [5, с. 16].

4) Завершальний РДД є підтипом загальнорезультативного способу дії та об'єднує дієслова зі значенням кінцевої фази дії, утворюється префіксом до-, не слід плутати з дієсловами, що виражають завершеність та інтенсивність дії [7, с. 22]. Слід зазначити, що цей спосіб дії корелює певним чином із підкатегоріями становості, а саме стан унаслідок дії чи стану: *... коли Стас поїхав, так і не дочекавшись вагітної дружини...* [8, с. 18].

5) Фінально-наслідковий РДД оригінально передає понаднормовий ступінь тривалості й інтенсивності дії твірних основ. Вони не маркують завершення самої дії і не виражають одноманітного та передбачуваного результату дії і тим самим відрізняються від підсилювального способу дії з префіксом до- [8, с. 22]. Також становлять спільний сегмент із категорією стану, а саме стан унаслідок дії чи процесу: *... приятель запросив його до своєї хатини у передгір'ї дозбирати напрочуд рясні тогорічні яблука, від яких, за його словами, просто не було спасу* [4, с. 29].

6) Розподільний РДД об'єднує дієслова зі значенням розподілення дії серед низки об'єктів чи для неперехідних – серед ряду суб'єктів [7, с. 24], де відтінки розподілення передаються дієсловами, що охоплюють інтенсивною дією всі сукупності об'єктів та суб'єктів [2, с. 25]. Можна вважати, що цей РДД корелює певним чином із підкатегоріями становості, а саме стан унаслідок дії чи стану лише за умови наявності функцій наслідковості та гомогенності дії: *Олег зварив собі та млявому Стасові кави, повідчиняв вікна і вирішив перекуштуватися в приятеля до восьмої, щобі просто від нього – на роботу* [5, с. 20].

7) Результативно-непроцесні дієслова, що позначають власне момент вияву результату (стану), має форму лише доконаного виду: *опинитися, опам'ятатися, осиротіти, підвернути, заблукати* та подібні; має спільні ознаки із сталістю, а саме функції гомогенності та наслідковості: *Бо прочитавши, вони одразу би збагнули – вона все це знає!* [5, с. 6].

Слід розрізняти результативні дієслова і результативні РДД. Результативні дієслова виражають результат, ускладнений або неускладнений різними обставинами: *їхати – в'їхати (в село), летіти – злетіти (вгору), робити – переробити (вправу)*, – другий компонент виражає результативну дію, ускладнену різними обставинами, причому ця додаткова сема зберігається й тоді, коли від доконаного дієслова утворюється його пара недоконаного виду: *в'їхати – в'їжджати (в село), злетіти – злітати (вгору), переробити – переробляти (вправу)*. На відміну від результативного дієслова, результативний РДД – це обов'язково група однovidових дієслів, об'єднаних спільним для всіх них семантичним компонентом [7].

8) Детермінативно-часові РДД [2], характеризуються виявом дії в обмеженому відрізьку часу: предуративний (тривало-обмежений) виражає прояв дії у відносно тривалому та визначеному відрізьку часу (одновидові дієслова): *А вона ж де була? Присуття ж мала бути... при втраті. Пропустила... Нічого не бачила* [7, с. 23].

9) Реляційний РДД об'єднує дієслова, що не беруть участі в утворенні граничних способів дії та мають постійний вияв (чи відносно постійний), а саме не позначають ні конкретно-процесних, ні кратних дій [20]: *висіти – ...теплий пар здіймався від випадкових перехожих унизу, і сніг, що пройшов над містом, тепер висів на гілках* [4, с. 106].

10) Статальний РДД охоплює дієслова, що беруть участь у творенні низки РДД граничних дієслів, що мають значення статичної ознаки та позбавлені розвитку [1]: *Поруч, притиснутий наповненою барвистими гудзиками попільничкою, лежав бордовий паспорт* [4, с. 26] (положення в просторі); *Її нестерпно нудило, в голові паморочилось, усе тіло боліло, пекло обличчя, мучили спрага і голод, страх і розпач, задуха і нав'язливе дрижання комах* [4, с. 13] (фізичний стан); *І здивувалася тому, що не засмутилася. І пояснила собі це тим, що завжди любила свою професію* [5, с. 27], сумувати – *Він сумував за нею* [4, с. 154] (душевний стан).

11) Постійно-узальний РДД охоплює дієслова соціально-професійної діяльності осіб [20]: *служувати, керувати, вчитися, викладати, бомбувати, шахраювати, голодувати*, – і взаємодіє з категорією становості з наявними функціями позачасовості, становості, але лише за умови наявності функції гомогенності, які в цих випадках будуть виражені ситуативно: *Кімнатка, що в ній засідали гості, слухувала за вітальню, і до неї можна було потрапити просто з церковного притвору* [4, с. 51].

12) Фазовий РДД вказує на різні етапи виконання дії, зокрема на її початок (*побігти, полетіти, зашуміти, загомоніти, забігати*), на інтенсивність розгортання дії (*розхворітися, розахкатися; збунтуватися*), на її частковість, обмеженість у

часі (*помарити, помислити, помріяти*) або, навпаки, на часову визначеність із зазначенням певних часових меж (*помріяти цілий день, помарити весь тиждень*), на кінець дії із наявною функцією наслідку / повної вичерпаності (*відблискати, відгриміти, відбриніти*) [1]. Із семантики зрозуміло, що не всі підвиди фазових РДД взаємодіють із категорією становості. Так, РДД фази початку та інтенсивності розгортання дії не взаємодіють через наявність функції процесуальності та членованості дії. А РДД фази кінця дії є спільним сегментом зі становістю, а саме стан унаслідок дії чи процесу: у них наявні диференційні ознаки гомогенності та функцій становості, наслідковості: *Вона стільки років прожила в непевненості, що нині залишилося впевнено брати все, що залишилося* [5, с. 35] – усі фазові дієслова, як видно з прикладів, доконаного виду [1]. До фазових РДД слід уналежнити дієслова, які передають повну вичерпаність дії, пов'язану переважно зі слуховими і зоровими сприйняттями; формальним показником у цьому РДД виступає префікс від-/од- (*відгриміти, відблискати, відбриніти, відбрызкотіти, відбухати, відгустити*) [1]. Така група РДД є також частиною взаємодії досліджуваних категорій, а саме з підкатегорією становості: стан унаслідок дії чи процесу із спільними функціями становості, наслідковості та диференційними ознаками гомогенності.

13) Неозначено-тривалий РДД передає семантику процесу мислення, почуття, говоріння за допомогою префікса *по-* (передає функцію наслідковості) та може супроводжуватись обставинами типу *трохи, якийсь час* і подібні (*помарити, помріяти, помислити, помилуватися, потерпіти, побалакати і под.*) [1; 2]. Зазначений РДД є спільним сегментом у взаємодії категорій аспектуальності та становості, а саме стан унаслідок процесу: *Коля напружилась і сказала: – Я мушу це подумати* [4, с. 41].

14) РДД із семантикою певної тривалості, утворений від дієслів на позначення процесу мислення, почуття, говоріння за допомогою префікса *про-* (*промарити, промріяти, промислити, промилуватися, протерпіти, пробалакати і под.*) [1, с. 21]. Дія, позначувана цими дієсловами, може тривати годину, день, тиждень і под., тобто вона введена в певні часові рамки [1; 2], але саме завдяки цим межах лексеми мають диференційні ознаки тимчасового вияву дії чи процесу. А отже, вони є виявом взаємодії категорій аспектуальності і становості зі спільними функціями становості та наслідковості: *Дівчина із температурою майже 40°C промарила тиждень [із усного мовлення]*.

15) Кількісні РДД поділяють на ті, що виражають кількість вияву самої дії (однократність / багатократність), і ті, що підкреслюють участь у виконанні дії багатьох суб'єктів або її спрямованість на певну кількість об'єктів. Якщо результативні і фазові дієслова представлені РДД тільки доконаного виду, то серед кількісних є й роди дії, що об'єднують дієслова лише недоконаного виду [1; 2]. Взаємодія кількісних РДД із категорією становості є можливою лише за умови диференційної ознаки гомогенності дії.

16) Розподільні (дистрибутивні) РДД позначають дію, виконувану багатьма суб'єктами (*Всі студенти повиходили з аудиторії*) або поширювану на численні однорідні об'єкти (*3 бібліотеки повиносили всі книжки*) [1; 2]. Розподільний РДД взаємодіє з категорією становості, а саме стан унаслідок процесу зі спільними функціями становості, наслідковості та диференційною ознакою гомогенності: *Люди повиходили з хат, щоб насолодитися раптовою прохолодою, а дерева підступно струшували їм на плечі заблукалі краплі води* [3, с. 116].

17) РДД ступенів інтенсивності дії поділяються на дієслова достатньої інтенсивності, близької до вичерпності (*читати – начитатися, гратися – награтися; ходити – виходити всі околиці, всі стежки; бігати – оббігати, ходити – обходити*), особливої старанності при виконанні дії (*вистрокувати, вибрызкувати, виспікувати*), наддостатньої інтенсивності, внаслідок якої виконання дії припиняється (*переходити* «перестати ходити», *переплакати* «перестати плакати»; *наплакатися, наговоритися, насміятися* – «через надзвичайну інтенсивність якогось процесу втратити до нього інтерес»), ослабленої інтенсивності, що виражає неповноту вияву дії (*накравувати, наспівувати*), і недостатньої інтенсивності, або супровідності дії (*приспівувати, пританцьовувати, примовляти*) [1; 2]. Отже, тільки РДД достатньої інтенсивності є зоною взаємодії з категорією становості через наявність спільних функцій становості та наслідковості: *Оббігаєш всі магазини, а потрібної речі не знайдеш [усного мовлення]*.

18) Пом'якшувальний РДД (позначає ступінь перебігу дії і твориться за допомогою префіксів *по-, при-, під-, вс-, вз-* із наявною семою неповноти ступеня вияву граничної дії: *підтримати, прив'язати, попоїсти...* [7, с. 20]), інхоативний РДД (позначає перехід у будь-який стан: *червоніти, темніти* [7, с. 25]), багатократний РДД (уживають тоді, коли мова йде про дію, наявну в різний час кілька разів: *поглядати* [7, с. 26]), переривчасто-пом'якшувальний РДД (має значення нерегулярності, кратності та супроводжується словами *інколи, часто, час від часу* та неповноти дії звичайної валентності дієслів [7, с. 26]), тривало-пом'якшувальний РДД (із семою здійснювати дію тихо, зберігаючи основну нить [7, с. 27]), супроводжувальний РДД (*Він говорив пританцьовуючи* [7, с. 27]), взаємний РДД (об'єднує лексеми за ознакою досягнення мети взаємної дії, яка позначає ту дію, що відбувається між кількома суб'єктами: *пересваритися, перекинутися* [7, с. 27]); РДД із семантикою активного початку дії (сполуки типу *давай + інфінітив, ну + інфінітив: давай читати, ну давай гуляти*) [1]; РДД різноспрямованого руху, що протиставляються недоконаним дієсловам односпрямованого руху (*бігати – бігти, їздити – їхати, ходити – іти, лазити – лізти, носити – нести, повзати – повзти, плавати – плисти/пливти, возити – везти*) [1; 2]; РДД разового вияву нетривалої дії із формальним показником суфіксом *-ну-* (*блиснути, війнути, грюкнути, стукнути*) [1; 2]; РДД обмеженої тривалості, що об'єднує дієслова руху, зорового і слухового сприйняття з формальним показником префіксом *по-* (*походити, пошмикати, поблискати, погустити*), взаємодія з категорією становості не наявна через відображення не власне стану, а проміжного етапу на шляху до стану, етап переходу від одного стану до іншого з функціями процесуальності, частковості, певного етапу виконання дії.

Отже, не всі способи дії мають спільний сектор із категорією становості на поняттєвому рівні. Способи дії граничних дієслів мають порівняно обмежену зону взаємодії, а саме результативно-непроцесний, фінитивний, детермінативно-часовий (предуративний) способи дій, а результативно-тотивний, провесно-результативний, результативно-пантитивний, термінативно-локальний, результативно-анулюючий, кількісно-результативний, якісно-результативний, результативно-обставинний, починальний, делімітативний, тривало-одноактний, термінативний, термінативно-інтенсивний, одноактний спосіб дії не взаємодіють із категорією становості з наявними функціями гомогенності, результативності, становості, відносної постійності вияву. Способи дії неграничних дієслів, у свою чергу, мають більш питомий шар лексем та синтаксем, що взаємодіють із категорією становості, а саме реляційний та сталативний спосіб дії, сюди можна уналежнити і постійно-узуальний спосіб дії, але лише за умови наявності в окремих одиниць семи становості та відсутності семи процесуальності з функціями позачасовості (або безвідносності до фактичного часу), становості. Починальний, інхоативний, багатократний, переривчасто-пом'якшувальний, тривало-пом'якшувальний, супроводжувальний, взаємний, результативно-тотивний, прогресно-результативний, результативно-пантитивний; термінативно-локативний, результативно-анулюючий, спеціально-результативний (кількісно-результативні, якісно-результативні, результативно-обставинні),

починальний, делімітативний, тривало-одноактний, одноактний, термінативно-тривалий та термінативно-інтенсивний, еволютивний способи дії не мають спільних сегментів із категорією становості через відсутність спільних диференційних сем та наявність взаємовиключних сем із категорією становості.

Література:

1. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія: [підручник] / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
2. Безпояско О. К. Морфеміка української мови / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська. – К. : Наукова думка, 1987. – 212 с.
3. Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.rulit.net/books/muzej-pokinutih-sekretiv-read-220483-1.html>>. – Назва з екрану.
4. Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років: збірка / [Андрухович С., Дереш Л., Дністровий А. та ін.] – Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. – 318 с.
5. Дашвар Люко. Мати все / Люко Дашвар. – Харків : Клуб сімейного дозвілля. – 2010. – 334 с.
6. Кошмидер Э. Очерк науки о видах польского глагола. Опыт синтеза: [пер. с польск.] / Э. Кошмидер // Вопросы глагольного вида. – М. : Изд-во иностр. лит., 1962. – С. 105–167.
7. Остин Дж. Л. Слово как действие / Дж.Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике / [под. ред. Е. В. Падучевой]. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 22–129.
8. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / [отв. ред. А. В. Бондарко]. – 2-е изд. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 348 с.

УДК 81-26

І. І. Труцуненко, А. А. Зуборева,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», м. Київ

ЯВИЩЕ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена короткому опису поняття мовної економії й причин його виникнення, а також мовних засобів реалізації економії у німецькій мові на різних рівнях. Розглянуто дві групи причин мовної економії, зокрема екстралінгвістичні, до яких відносять біологічні та соціальні фактори, та власне лінгвістичні. Підкреслено, що тенденція до мовної економії є рушійною силою розвитку мови, що знаходить своє відображення на всіх її рівнях. Засоби мовної економії дозволяють якомога швидше передавати великі обсяги інформації, витрачаючи при цьому мінімум часу та сил, а також допомагають уникнути повторень та значно полегшують вимову. Встановлено, що принцип економії мовних засобів є однією з основних причин змін та розвитку німецької мовної системи в цілому, а також окремих її рівнів.

Ключові слова: мовна економія, німецька мова, засоби мовної економії, причини мовної економії.

LINGUISTIC ECONOMY PHENOMENON IN MODERN GERMAN

The article is dedicated to the brief study of the linguistic economy phenomenon, its causes as well as the linguistic tools of economy in German at different levels. The reasons of linguistic economy are traditionally divided into two groups, namely extra-linguistic, including biological and social factors and linguistic ones. Linguistic economy is the driving force of the language development being reflected at all levels: phonetic, lexical and especially, syntactic one. Linguistic economy tools allow us to convey large volumes of information faster, spending less time and efforts and they help to avoid reduplications and lighten pronunciation. The authors of the article consider different approaches to study of the linguistic economy phenomenon, namely pragmatic, sociolinguistic, cognitive, psycholinguistic and functional ones. Besides, three basic types of linguistic economy have been considered. These include system economy, information economy and economy by regional and social value of the literature system. The results of the research show that the principle of linguistic economy is one of the reasons of the basic changes and development of the Deutsch language system as a whole and its levels in particular. The authors stress the need in further study of the linguistic economy phenomenon in German language.

Key words: linguistic economy, the German language, linguistic economy tools, reasons of the linguistic economy.

ЯВЛЕНИЕ ЯЗЫКОВОЙ ЭКОНОМИИ В СОВРЕМЕННОМ НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Работа посвящена короткому описанию понятия языковой экономии и причин его возникновения, а также языковых средств реализации экономии в немецком языке на разных уровнях. Рассмотрены две группы причин возникновения языковой экономии, а именно экстралингвистические, к которым относятся биологические и социальные факторы, и собственно лингвистические. Подчеркнуто, что тенденция к языковой экономии является двигательной силой языка, которая находит свое отражение на всех его уровнях. Средства языковой экономии позволяют максимально быстро передавать большие объемы информации, затрачивая при этом минимальное количество времени и сил, а также помогают избежать повторов и значительно облегчают произношение. Установлено, что принцип экономии языковых средств является одной из основных причин изменения и развития немецкой языковой системы в целом, а также отдельных ее уровней.

Ключевые слова: языковая экономии, немецкий язык, средства языковой экономии, причины языковой экономии.

Основною функцією мови є комунікативна, а лаконічність і зрозумілість викладу інформації завжди цінувалася комунікантами. Питання мовної економії, що вже не перше десятиліття викликає зацікавленість вітчизняних та іноземних лінгвістів, з часом набуває все більшої актуальності. Ще в XVI ст. іспанський лінгвіст Франсиско Санчес звернув увагу на прагнення кожної мови досягти стислості. Під час розмови ми намагаємося значно скоротити свої висловлювання, що є прямим наслідком принципу мовної економії. Це спричинене, насамперед, швидким розвитком інформаційних технологій та змінами в соціальній сфері. Пов'язана з прискоренням темпу життя сучасної людини необхідність економії часу та зусиль – це одна з причин активізації тенденції економії мовних зусиль [12, с. 60]. Мовна економія є одним з найголовніших необхідних факторів нормального природного функціонування мови. Принцип економії в мові та мовленні має універсальний характер, тобто проникає у всі рівні мовної системи [5, с. 372]. Задля цього у мові формується система спеціальних засобів скорочення висловлювань задля уникнення надлишковості на одноманітності мовлення, а також для виконання цілого ряду інших граматичних та стилістичних завдань [2, с. 2].

Метою цієї статті короткий опис поняття мовної економії й причин його виникнення, а також мовних засобів реалізації економії у німецькій мові на різних рівнях.